

ЦРКВЕНА РИЗНИЦА ИЛИ МУЗЕЈ КАО ПРИМЕР ОЖИВЉАВАЊА ПАРОХИЈСКЕ ЦРКВЕ

У историји Српске цркве познато је да су ризнице при манастирима и црквама означавале место где се чувало оно што је најдрагоценије. Потреба да се ризнице или црквени музеји отворе за јавност у циљу јачања верског живота, ходочашћа и културе почиње да се јавља у Српској цркви још у XIX веку. У време патријарха Јосифа Рајачића, 1851. године, покренуто је питање оснивања Српског народног музеја. Потом је београдски митрополит Петар Јовановић 1856. године апеловао на свештенике да сакупљају „српска живописана дела“ како би се отворио Српски музеј. После две године, тј. 1858. године, у просторијама Београдске митрополије отворена је уметничка галерија, а њена збирка је 1868. године била трајно пренета у Народни музеј (Слободан Милеуснић, *Музеј Српске Православне Цркве*, Београд 2001. стр. 4).

Крајем XIX века почињу да се пописују и научно објављују многе црквене старине. Први јавни позив да се оснује црквени музеј, заправо Музеј Карловачке митрополије, објављен је 1886. године. У неким манастирима ризнице су отварање приликом важних посета, а 1898. године званично је отворен Музеј старе цркве у Сарајеву (Светозар Ст. Душанић, *Ризнице, галерије и музеји Српске Православне Цркве, Српска Православна Црква 1920–1970*, Београд 1971. стр. 399).

У Епархији шабачкој, још од времена епископа Михајла Јовановића па до епископа Димитрија Павловића, епископи као чланови и свештеници као помагачи Друштва српске словесности раде током XIX века на прикупљању и поклањању разних старина овоме Друштву. Ова пракса је настављена и почетком XX века у раду Српске краљевске академије, али су потоњи ратови све прекинули и узели свој данак у непријатељском пљачкању цркава, манастира, Народног музеја и Народне библиотеке у Београду.

После Великог рата и опште обнове Српска црква поново покреће питање отварања музеја. Тако Свети Архијерејски Сабор Српске Православне Цркве 1927. године у Сремским Карловцима доноси одлуку о отварању црквених музеја у свим епархијама (С. Душанић, нав. дело).

Адекватан простор у Београду нађен је у Конаку кнегиње Љубице, где је 24. јануара 1938. године освећен Црквени музеј и отворена прва поставка Црквеног музеја („У присуству митрополита г. Доситеја данас пре подне освештан Црквени музеј“, *Правда* 24. 01. 1938).

У Епархији шабачкој 1933. године манастир Троноша у својој парохији, у селу Тршићу, ради на отварању музејски уређене куће Вука Караџића, коју је исте године освештао митрополит Јосиф Цвијовић. Наредне године основан је Народни музеј у Шапцу захваљујући Жики Поповићу. Њему одмах прискачу у помоћ и свештеници, те 1935. године тај музеј добија на поклон једну слику протојереја Љубинка Поповића из Лојаница, уље на платну из 1848. године; свештеник Миодраг Станојловић поклања музеју мачеве и римске новчиће пронађене у Шеварицама, а међу поклонима је и један *Летопис* манастира Троноше и др. (Александар Ђурђев, *Успомена на архијереје Епархије шабачке 1849–1949*, Лозница 2016. стр. 279; Миливоје Васиљевић, *Шест деценија Народног музеја у Шапцу 1934–1994*, Шабац 1994, стр. 5; *Рад шабачке Народне књижнице и читаонице 1935*, Шабац 1936, стр. 12–13).

Слика 1. Освећење куће Вука Караџића у Тршићу код Лознице 1933. године. (фотографија: Етнографски музеј Београд)

Слика 2. Жика Поповић са шабачким свештеником пред Музејом у Шапцу 1935. године. (фотографија: Народни музеј Шабац)

Слика 3. Стара поставка Музеја СПЦ у Патријаршији. (фотографија: Музеј СПЦ, Београд)

Слика 4. Стара поставка Музеја Вука Караџића, манастир Троноша. (фотографија: *Летопис* манастира Троноше)

После Другог светског рата, 1954. године, отворен је Музеј СПЦ у згради Српске Патријаршије, а потом и у многим другим епархијама (С. Душанић, нав. дело).

У Епархији шабачкој, те исте 1954. године, из цркава и манастира одлуком нових власти стручњаци односе непроцењиве вредности да би их сместили у државне музеје. Нажалост, већи део те непроцењиве вредности потом је нестао. Из старе крупанске цркве однето је тада 25 старих икона на дрвету, највећим делом пренетих из најстарије добропоточке цркве, од којих је до данас остало само три, а осталима се губи траг (Александар Ђурђев, *Цркве Крупња*, Крупань 1996. стр. 43).

У манастиру Троноши 1964. године отворен је поводом 100 година од смрти Вука Караџића – Музеј Вука Караџића, а потом се нижу: манастир Боговађа – Музеј Првог и Другог устанка; црква у Бранковини – Музеј школства и Ненадовића; Спомен- костурница у Крупњу – Битка на Мачковом камену; манастир Лелић – Св. Владика Николај Велимировић; црква у Ваљеву –

Ризница; црква у Шапцу – Ризница; манастир у Соколу – Владика Николај и Соко град и др.

+

Најстарија парохијска црква у Крупњу налази се у делу града Крупња који се зове Добри поток. Ово је прва купањска црква која се први пут помиње у писаним изворима 1528. године у турским дефтерима. У току историјских збивања више пута је паљена и обнављана, али је опстала до данашњих дана. Храм је посвећен Успењу Пресвете Богородице (Александар Ђурђев, *У славу Бога – духовна славља, духовници и добротвори Крупња*, Лозница 2009, стр. 7).

Ова црква зидана је од камена. Покривена је дрвеном шиндром, а у време пре избијања Другог светског рата затворена је припрата. Оригинални изглед јој је настао после обнове 1818. године. Својим стилем подсећа на „осаћанске“ цркве-брвнаре због стрмог крова.

После прегледа целе цркве, са таваном и осталим њеним пратећим просторијама, пронађено је на десетине старих икона на дрвету и платну из XVIII и XIX века, црквених књига из истог периода, сасуда, крстова, антиминос, кандила, кадионица и др. Стање свега нађеног било је врло лоше и прво се приступило попису инвентара, а онда стручној конзервацији.

После поправке дрвеног крова, откопан је горњи део земљишта изнад цркве и извршено усмеравање атмосферских падавина и спољне воде према каналима и цевима. Потом је извршена конзервација старог црквеног мобилијара, иконостаса и др. Током ископавања око цркве пронађено је доста средњовековних артефаката. Формирана је ризница и уз благослов Епископа Лаврентија одлучено да се она за јавност постави у припрати храма, јер је ту обезбеђена и чини целину са самим храмом.

Богословија у Сремским Карловцима, место музеја и културе, оставило је и у том погледу знатног трага. У Сремским Карловцима је смештена Богословија, Владичански двор, старе цркве, старе грађевине, музеји, галерије итд. Све то чини један изазовни културно-историјски миље разбијеног типа. Имајући све ово у виду, предочили смо Епископу Лаврентију да сама конфигурација овог терена и прелепа природа захтева враћање целе огромне порте са пратећим објектима у стил XIX века, те да ће то бити изваредан историјски пратилац самога храма. Предочено је да ти објекти морају бити од дрвета, стари али очувани, и да у већим објектима треба поставити музеје, као и културно-историјску карту целог краја.

По добијеном благослову, пронађени су одговарајући објекти који су пренети у порту храма, где су постављени и конзервирани. Црквена порта сада представља музеј на отвореном. Приступило се адаптацији постојеће звонаре,

својевремено изграђене од бетона и фасадне цигле. Нажалост, пројекат за овакву звонару одобрио је тада надлежни Завод за заштиту споменика културе. Звонара је потом „обучена“ дрветом, са извученим дрвеним стубовима и стрмим кровом, па сада има изглед дрвених звонара XIX века. После уређења целокупне инфраструктуре добијен је јединствен црквени парк са преко тридесет објеката који су комплетно легализовани код надлежних власти.

Црквени парк Добри поток чине три парка. Први је Богородични парк, а њега чине: Храм Св. Успења Пресвете Богородице, са ризницом; Црквени дом, у чијем приземљу је Свечана сала са галеријом слика и Владичанским салоном на спрату, Музеј ентеријера XIX и XX века; подземна Капела Св. Прокопија, у рударском окну; Музеј старих заната и сећања; Музеј светосавске деце или Педагошки музеј; Чесма Југовића; Музеј пчеларства; Музеј лова; отворена позорница; дрвене „софрашице“ или наткривени столови итд.

Други је Парк Св. Саве, а њега чине: подземна Капела Св. Петке Параскеве, у рударском окну, те комплетно старо домаћинство из XIX века – кућа и окућница.

Трећи је Парк Св. Архиђакона Стефана, посвећен младима: шеталиште, трим-стазе, игралишта и др. (Александар Ђурђев, *Добропоточка црква у Крупању*, Крупањ 2004).

Слика 5. Црквени парк Добри поток, Крупањ (снимак дроном)

Слика 6. Црква Св. Успења Пресвете Богородице, Добри поток, (спољашњи изглед)

Слика 7. Црква Св. Успења Пресвете Богородице (унутрашњи изглед)

Богатство овог Црквеног парка чине разноврсни музеји смештени у „разбијеном типу“ и потребно је доста времена да се све ово обиђе и разгледа: збирка предивних икона и дуборезног ентеријера храма, градског и сеоског намештаја, слика разних стилова, старих занатских алата, старе учионице и књига, пчеларских справа и представљене историје пчеларства, још од Катедере за пчеларство у Богословији у Сремским Карловцима, те ловачких трофеја и још много тога што чини скупину од око 2.000 музејских експоната.

Резултат овога подухвата је вишеструк: презентација црквених сакралних вредности, презентација културе и историје овога краја, саборност – окупљање народа око храма, поклоничка ходочашћа, екскурзије у оквиру „Доброчинства“ и парохијских цркава, ученика свих узраста, организација

грађана, групне посете туристичких организација, црквене, дипломатске, државне посете и др.

Данас је Добропоточка црква у Крупњу незаобилазно увршћена у туристичку мапу западне Србије. Давно је речено: „Дрво се на дрво наслања, а човек на човека“ – све се ово постигло заједничким радом и трудом парохијана и свештеника, уз безброј „моба“, то јест удруженог добровољног рада у славу Бога, јер „човек снује, а Бог одлучује“.

Слика 8. Добри поток, Крупањ. Музеј ентеријера, Салон стари Крупањ – друга половина XIX века

Слика 9. Добри поток, Крупањ. Музеј ловства – поставка

Александар Ђурђев, протојереј-ставрофор